

Un segle sense la sofisticació de Henry James

La lectura de Henry James és un bon antídot contra la simplificació. Aquest diumenge es commemoren els 100 anys de la seva mort. L'editorial Adesiara acaba de publicar un dels seus títols més controvertits, 'La font sagrada', però en català encara queden per traduir bona part de les seves grans novel·les i relats

ENTRE ELS TEMES MÉS FREQUENTS EN L'OBRA DE HENRY JAMES HI HA ELS DINERS, LA VIDA PÚBLICA I LA LLIBERTAT D'ELECCIÓ

EL TRADUCTOR MIQUEL CASACUBERTA DESTACA L'AMBIGÜITAT I LA COMPLEXITAT ESTRUCTURAL DE L'ESCRIPTOR

◆◆◆◆◆ Jordi Nopca

La feina del novel·lista modern és equiparable a la llum que fa un misto enmig d'un camp durant la nit. Són paraules de William Faulkner, però probablement les hauria compartit Henry James (Nova York, 1843 - Londres, 1916), autor prolífic i de sintaxi enrevessada –tan barroca com precisa–, un dels novel·listes que ha explorat amb més persistència i resultats més brillants les subtils i sofisticacions de la psicologia humana.

“Henry James era germà d'un gran psicòleg, en William, i no és cap casualitat –diu el professor i crític literari **Jordi Llovet**–. Va ser el gran continuador de Flaubert en la línia realista, però amb una gran diferència. A més del tractament exquisit del llenguatge, que ja trobàvem en l'autor de *Madame Bovary*, ell investiga afons la profunditat psicològica dels personatges”. L'obra de James és difícil de conèixer en la seva totalitat: està integrada per una vintena de novel·les –en la majoria dels casos, de més de 500 pàgines d'extensió–, més d'un centenar de *nouvelles*, llibres de viatges, assajos literaris i fins i tot tres llibres de memòries d'un ambiciós projecte interromput per la mort de l'autor poc abans de fer 73 anys. “Jo diria que hi ha tres grans temes jamesians: els diners, la vida pública i la llibertat d'elecció –comenta

Luis Magrinyà, que des d'Alba ha apostat per James amb constància: l'editorial barcelonina n'ha publicat una dotzena de volums, tots en castellà, des que el 1995 van traduir *In the cage*–. Els dos primers són temes socials, i ell els tracta sempre amb brutal eloqüència. *Dins la gàbia* està protagonitzada per un telegrafista i desmenteix un prejudici molt estès en la recepció del novel·lista, que, segons alguns, no és més que una mena d'obscur retratista de les classes inferiors de les classes altes. ¿I què és *La copa daurada* sinó la història d'un multimilionari que compra, literalment, a la seva filla, un príncep italià?” Magrinyà s'ocupa, a continuació, del tercer gran tema de Henry James, la llibertat d'elecció: “Això té, segurament, arrels nord-americanes –el puritanisme de Nova Anglaterra–, i s'il·lustra amb algunes de les renúncies, equivocacions i subjeccions més sonades de la història de la novel·la, com passa a *Retrat d'una dama*”.

Accedir a l'univers de James

Entre les portes d'accés a la narrativa de James que Magrinyà recomana hi ha *Washington Square*, publicada en anglès el 1880: “S'hi veu molt bé d'on parteix l'autor, la tradició realista europea –amb tota la tendència al melodrama– i què fa amb ella. A més, en aquesta novel·la hi surt el primer dels

seus atractius joves farsants, i també el primer dels seus malvats, que a més de ser malvat sabem que, en el fons, té raó”. Llovet recomana començar per alguna de les seves “extraordinàries narracions”, entre les quals hi ha *Els papers d'Aspern* (1888), *La lliçó del mestre* (1888) i *Un altre pas de rosca* (1898). El crític literari i professor **D. Sam Abrams** reconstrueix el seu itinerari lector de l'obra de James: “D'adolescent hi vaig entrar amb *Daisy Miller* (1878) i dues novel·les de la seva primera etapa, *The American* (1877) i *The Europeans* (1878), encara per traduir al català. Hi ha autors de qui pots llegir una obra concreta i d'altres que han escrit una sola obra en majúscules. És el cas de Proust, Joyce i James”. Així i tot, Abrams té preferència per l'etapa tardana de l'autor: “*The wings of the dove* (1902), *The ambassadors* (1903) i *La copa daurada* (1904) són creacions sublimes de la literatura universal. La prosa li sona com mai perquè són novel·les dictades a la secretària. No perd gens ni mica de complexitat sintàctica ni estructural, però a més afegeix un punt d'oralitat fins llavors inèdit en l'autor. Si es llegeixen sabent el detall amb què van ser dictades encara et deixen més bocabadat”.

El repte de traduir l'escriptor

La presència de James en català ha estat marcada per la discontinuï-

a

llegim

46-47

● Entrevista a Víctor Obiols, premi Carles Riba de poesia ● Anàlisi de l'obra de joventut de Mercè Rodoreda

48-49

● Vila-Matas publica 'Marienbad eléctrico', un experiment reeixit ● 'Els ponts trencats', de Manuel Milián Mestre

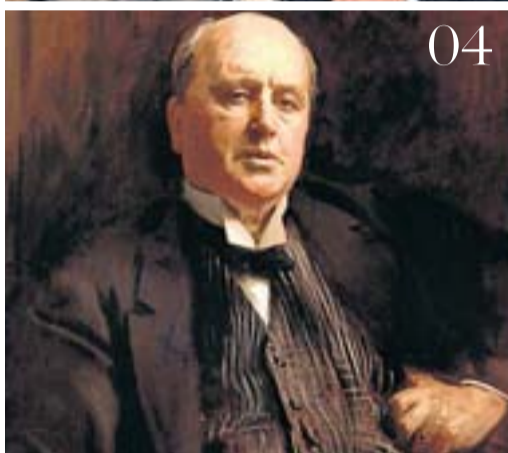
01

02

03

04

01. *La copa daurada* va ser interpretada per Uma Thurman i Nick Nolte. LIONSGATE
02. Nicole Kidman va interpretar *Retrat d'una dama*, de Jane Campion. GRAMERCY
03. *Les bostonianes*, de James Ivory. LIONSGATE
04. Retrat de Henry James. WIKIPEDIA

tat. Des de la dècada dels 80 es poden comptar fins a catorze traduccions. L'última d'elles, *La font sagrada*, acaba d'arribar. **Jordi Raventós**, editor d'Adesiara, recorda que tot i que "va passar força desapercebuda entre els seus contemporanis", potser perquè els lectors no hi trobaven "el James més canònic", val la pena descobrir-la, dècades després que Borges en reivindicés el valor. Raventós en presenta la premissa argumental: "Al llarg d'una trobada en una mansió aristocràtica, una dona que abans era força lletja apareix ara bella i notablement rejuvenida, mentre que el seu home, que és molt més jove, sembla un ancià; d'altra banda, un individu que abans era completament imbècil ara sembla fins i tot intel·ligent".

Una de les primeres traductores que es va ocupar d'una de les novel·les de James va ser **Marta Pera**. Va ser el 1985, quan va traduir *La princesa Casamassima*. "El repte era mantenir l'elegància, la contenció, la gran subtilitat i total l'ambigüitat que són marca de la casa d'aquest mestre", explica del llibre, un encàrrec de Francesc Vallverdú per a Edicions 62. "Me'l va donar després d'haver-me fet una prova, dient-me: «Comences la casa per la teulada». Però devia estar content amb el resultat, perquè

em va continuar encarregant traduccions". Va ser durant la dècada dels 80 que **Miquel Casacuberta** va traduir *Les bostonianes* (1886), una altra de les peces clau de la narrativa de James. "M'hi vaig tirar anys, i mai vaig arribar a pensar que es publicaria -fa memòria-. Francesc Parcerisas, que llavors dirigia la col·lecció de clàssics a Edhasa, em va dir que ho tirarien endavant, però al cap de poc van deixar de publicar en català. Llavors vaig anar a Proa, però tampoc va sortir". Casacuberta ofereix gratuïtament la traducció de tota la novel·la a través de la seva pàgina web (traduccionsinedites.cat). "De la prosa de James destaco l'ambigüitat de molts plantejaments: és el malson dels traductors, perquè moltes vegades trobes que no saps si escollir un sentit o un altre del que vol dir -assegura-. L'estructura de les seves frases es va allargant a còpia d'introduir subordinades. La distància entre subjecte i predicat era, sovint, molt gran: entremig hi podien quedar un centenar de paraules".

Joan Sellent, que actualment tradueix el *Ricard III* de Shakespeare, va encarregar-se del volum *La lliçó del mestre i altres narracions* (Destino, 1995). "Va ser una experiència gratificant i de les més difícils que he assumit -diu-. Mentre el tradueixes sempre estàs a la corda fluixa. La se-

QUATRE OPINIONS

Luis Magrinyà

EDITOR D'ALBA

"Què és 'difícil'? A mi em resulta difícil la prosa carrinclona i ximple. Henry James és un dels autors que més es preocupa del lector"

Jordi Llovet

PROFESSOR I CRÍTIC LITERARI

"A més del tractament exquisit del llenguatge, l'escriptor investiga a fons la profunditat psicològica dels personatges"

Marta Pera

TRADUCTORA

"El repte de traduir 'La princesa Casamassima' era mantenir l'elegància, la contenció, la gran subtilitat i tota l'ambigüitat que són marca de la casa d'aquest mestre"

Jordi Raventós

EDITOR D'ADESIARA

"Hi ha la por de fer l'esforç de publicar James en català i després no vendre'n prou exemplars i perdre-hi diners, sobretot perquè ja hi ha traduccions castellanes"

va sintaxi és complexa, però el repte valia la pena".

Una de les etiquetes que penja de Henry James és la de ser un autor difícil i minoritari. "Què és difícil? -es demana Luis Magrinyà-. A mi em resulta difícil la prosa carrinclona i ximple. James és un dels autors que més es preocupa del lector". Sigui així o no, l'autor de *Retrat d'una dama* no ha aconseguit encara que cap editor fes una aposta continuada per ell en llengua catalana. "És tan recondemnament difícil que els traductors no repeteixen -explica Sam Abrams-. Hem de sumar-hi que les institucions no hi han ajudat gaire i que, encara ara, hi ha una mena de desconfiança sistemàtica davant la literatura americana clàssica. Hi ha el prejudici de pensar que no és tan bona com l'europea".

Ara per ara, la presència de James en català és testimonial. Hi ha la reedició de *Washington Square* (Proa, 2008), *Diari d'un home de cinquanta anys* (Angle, 2006), *Dins la gàbia* (Ed. 1984, 2001) i, evidentment, *La font sagrada*. "M'imagino que hi ha la por de fer l'esforç de publicar James en català i després gairebé no vendre'n prou exemplars i perdre-hi diners, sobretot perquè de la gran majoria de narracions de James ja hi ha traduccions castellanes -argumenta-. Al meu parer, això és un error. I per això el publiquem en català".

EL TRAJECTE DE JAMES EN CATALÀ

Washington Square

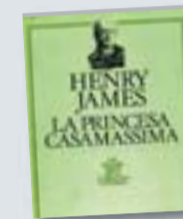
PROA, 1981

La traducció de Jordi Arbonès va ser publicada el 1981 a Proa, i recuperada el 2008. És una de les millors portes d'entrada al primer James: data del 1880

L'últim dels Valeri

LAERTES, 1984

Un dels temes importants de l'autor és el seu interès pel que és sobrenatural. *L'últim dels Valeri* va ser traduïda per Alfred Sargatal i publicada a Laertes el 1984

La princesa Casamassima

EDICIONS 62, 1985

Marta Pera es va ocupar de traduir una de les novel·les més singulars de l'autor: és una aproximació al radicalisme polític de l'època

La lliçó del mestre...

DESTINO, 1995

La lliçó del mestre, *Els papers d'Aspern* i *La figura de l'alfombra* són tres de les narracions més conegudes de James. Les va traduir Joan Sellent

La copa daurada

EDICIONS 62, 1995

Segona traducció de Jordi Arbonès d'una novel·la de James. A *La copa daurada*, l'autor investiga un pare i una filla que són col·leccionistes d'art i viuen a Europa

Retrat d'una dama

COLUMNA, 1996

Considerada l'obra mestra de la primera etapa de l'autor -publicada en anglès el 1881-, *Retrat d'una dama* va ser traduïda per Pep Julià i Esther Sala

Un altre pas de rosca

QUADERNS CREMA, 1999

Una altra meravella espectral de James. Sense fer servir cap dels trucs tradicionals del gènere de terror, crea un clima angoixant. Traducció de Jordi Larios

Dins la gàbia

EDICIONS DE 1984, 2001

El fil argumental de *Dins la gàbia* és el sinuós i complicat camí que porta una noia d'origen humil a deixar de somniar que és el que no és. El va traduir Maria Iniesta

Diari d'un home de cinquanta anys

ANGLE EDITORIAL, 2006

Fent estada a Florència, un home de 50 anys coneix la filla d'un amor de joventut i el seu pretendent. Traducció d'Alexandre Gombau

La font sagrada

ADESIARA, 2016

Escrita el 1901, és una de les novel·les més controvertides de James i acaba de ser publicada per Adesiara. És la traducció pòstuma d'Alfred Sargatal (1948-2014)

